

АЛЕКСАНДАР СЕРГЕЈЕВИЧ ПУШКИН

ЦИГАНИ

(1824)

Цигански табор спор и шуман
По Бесарабији се сели.
Код реке су, крај старог друма
Убоге черге разапели.
Сан ко слобода им је ведар
И спокојан под небом сненим.
Под арњем полузастрвеним
Крај точкова се огањ штедар
Светлуца... Обед свуд се спрема,
У равном пољу коњи пасу,
За шатором на своме тасу
Невезан медвед мирно дрема.
Целом се степом живост расу:
Послују мирни посленици
Пред нови пут до блиских степа;
Чују се песме, деца, клици,
И с наковања путних клепа.
Но неће моћи да се опре
Табор спокојству ноћи сани;
Сад само још у степу допре
Кад коњ зањишти, пас кад лане.
Згаснуле ватре, мирно све је,
Само с висине неба плава
Светлошћу својом месец веје
И тихи логор озарава.
Старац под једном чергом старом
Пред угљевљем још будан лежи;
Греје га ватра задњом јаром,
А поглед му у степу бежи
Заогрнуту ноћном паром.
Његове младе кћери нема;
Свикла дивљини и слободи
По пустој степи сама ходи...
Да, доћи ће... Ал' ноћ се спрема
И убрзо ће месец млади
Из облака изаћи бледог...
Земфире нема... ветар хлади
Убоги обед старца седог.

Но ево је. Сакривен сеном
За њом се журно младић створи
Непознат сасвим оцу њеном.
„Ево ме, оче”, она збори,
„Доводим госта, нисам сама;
У степи ме је путник срео;
На ноћиште га позвах к нама;
Да буде чергар, он би хтео.
Закон му прети. Бићу с њиме,
Бригу о њему ти поведи.

Алеко му је, оче, име,
И свуд је готов да ме следи.”

СТАРАЦ

Пристајем. Черге нек ти пруже
До јутра заклон: ту почини,
Или поживи с нама дуже;
Шта хоћеш, странче, то и чини.
С тобом ћу кров и хлеб да делим.
Са судбином се нашом сроди;
Са скитњом, с бедом у слободи,
И сутра ћемо путем белим
Кренути скупа чим заруди.
Ти ради што се теби свиди;
Куј железо, ил' певач буди,
Ил' с медведом у села иди...

АЛЕКО

Ја остајем.

ЗЕМФИРА

О, мој ће бити;
Од мене нико га не гони.
Ал' поља су већ сва у тами;
Сад ће и месец да се склони,
И нехотице сан ме мами...
Већ дан. Крај черге старац худи
Лута и кћер и госта зове:
„Земфира, устај, јутро руди!
Остави, странче, своје снове!
Са ложнице се треба дићи,
На пут нам, децо, ваља ићи.”
Са свих се страна журе људи;
Свијају черге, свуд се виде,
Све је ту спремно већ да иде,
И све одједном кренуло се:
Магарци корпе с децом носе,
Мужеви, браћа, жене, кћери,
И стар и млад на пут се тиска;
Циганске песме, бука, писка,
Звек окова и урлик звери
Нестрпљиво што ланац тресе;
Шарене прње и завесе,
Старци и деца нага стаса,
Завијање и лавез паса,
Шкрипање кола са гајдашем –
Све је то бедно, дивље, ружно,

Но све је живо, никад тужно,
Туђе мекуштву тромом нашем,
Туђе животу празном оном
Ко ропска песма монотоним.

Опустеле равнице дуге
Сетним је оком младић срео.
И тајни узрок своје туге
Сам себи није рећи смео.
С њим црноока је Земфира,
Слободан сад је, има мира,
Весело сунце пут му мери
И у лепоти јужној гори,
Па што му срце још трепери,
И каква брига њега мори?

Птичица под плавим сводом
Не зна бригу, не зна труд;
Друг је она са слободом,
Она гнездо гради свуд.
Целу ноћ на грани снује,
Када зоре дође час,
Она зов са неба чује,
Прене се и пушта глас.
Пролеће са свом лепотом
Тада смени лета дах,
Позна јесен носи потом
Магле, буре, снежни прах.
Људима је тад све горе;
Птичица у часак тај
Одлеће за сиње море,
Тражи други, топли крај.

Ко птица и у лету звезда,
Он, изгнаник што вечно лута,
Без навика, без свога гнезда,
Никада није нашо пута.
Свуда му беше друм и стан
И мир за сан у сваком пољу;
И сваког јутра нов је дан
Препуштао на божју вољу.
Светлост далеке славе често
У њему будила је жеље;
Често су раскош и весеље
У том животу нашли место.
Мада се гром са страшним треском
Проламао над овом главом,
Сан му не беше мучен стравом,
Нит беше страшен муње блеском,
И нису могле све тегобе
И живот с борбом увек новом
Да униште у срцу овом
Спокојство чисто и без злобе.
Никад се није дао власти
Судбине следе што све руши,

Ал' владале су страшне страсти
У овој бурној, мрачној души!
Како су дивље распињале
Те измучене, јадне груди!
Да л' давно су, на дуго стале?
Пробудиће се – стрпљив буди.

ЗЕМФИРА

Кажи, Алеко, зар не жалиш
За оним, с чим те прошлост спаја?

АЛЕКО

А шта је то?

ЗЕМФИРА

О, ти се шалиш;
Градови, људи твога краја.

АЛЕКО

За чим да жалим? Кад би знала,
О, кад би могла замислити
Колико тамо има зала;
Слободе тамо не сме бити;
Људи су вечно сви унутра;
Загушљив град их стално стеже;
Не познају свежину јутра,
Пролеће за њих није свеже,
Тргују вољом, мисли гоне,
Стиде се када стварно воле,
Пред идолима главе клоне,
За новац и за ланце моле.
Шта ја напустих? – Вртлог чудни
Неверства, мора, предрасуда,
Ковитлац градски нерасудни
И блиставу срамоту свуда.

ЗЕМФИРА

Ал' ту весеља бучног има,
Куће су дивне, пуне тајни,
Простирке шарене у њима,
А женски украси су сјајни.

АЛЕКО

Све су то само празне ствари;
Без љубави весеља нема.
А жене... од њих више чари
Ти имаш и без скуких спрема,
Без драгог камења што блиста.
Остани увек таква иста!

Ја такву хоћу да те имам
И само једно сада желим:
Љубав, изгнање које примам,
И живот с тобом свој да делим.

СТАРАЦ

Ти волиш нас, иако нико
Богатог ко ти није рода.
Но није угодна слобода
Оном ко је на раскош свико.
Ми чувамо предање једно:
Прогнан је к нама ко зна кад
Становник Југа, биће бедно...
Знао сам пре, но не знам сад
Његово име пажње вредно.
По годинама беше стар,
Но млад и крепак још у души;
Имо је песме диван дар
И глас ко вода кад се руши.
Заволесмо му кротку ћуд;
Крај Дунава је дане дуге
Проводио незлобив, худ,
Опчињујући песмом друге,
Ко дете стидљив, слаб и мек,
И невичан животу беше;
Чергари су му цели век
Ловили рибу да га теше,
А кад би вихор диго глас
И стегао се лед над реком,
Одевали су кожом меком
Светога старца слаби стас.
Но он се никад није свико
На тегобе живота тог;
Био је блед и слаб ко нико,
Говорио је: мене бог
То кажњава за грехе моје.
Спасење стално чекао је,
Тумарао низ Дунав с тугом,
Оплакујући ту свој јад.
И ронио је сузе дуго
При помисли на родни град.
Завештао је умирући
Да га пренесу натраг, кући,
Да почину на Југу свом,
У миру најзад, и у пошти,
Мучене овим туђим тлом
Његове хуле, тужне мошти.

АЛЕКО

О, Риме, ето деце твоје!
И ти си, граде, свету глава!
Певачу нежне страсти своје,
Божански певче – шта је слава?

Похвала када гроб те затре,
Твој звук што син од оца прима,
Или у сенци бедне шатре,
Циганска прича пуна дима?

Две године су прошле нове;
Ко пре се Цигани још селе
И гостољубље, мир и снове
Налазе свуда где зажеле.
Од градских окова далеко,
Ко они увек у слободи,
Без брига, жаљења,
Алеко Нов, скиталачки живот води.
Исти је он, с њим исти људи,
У том га друштву већ толико
Не подсећа на прошлост ништа.
На цигански је живот свико,
И воли њина преноћишта,
Лењост и звучни језик худи.
Одрођен медвед, с њим што лута,
Његове шатре гост је чести.
По селима дуж степског пута
У Молдавији ћеш га срести
Где с мумлањем и игром прође,
Или крај кућа ланац глође.
Стежући путни штап у пести
Старац у бубањ каткад лупи,
Са песмом води звер Алеко,
Земфира селом новац купи,
Понешто увек да понеко.
Настане ноћ и тад све троје
Узваре зрно нежњевено.
За старцем тад се успокоје;
У черги тихо је и снено.

Пролећно сунце старцу згрева
Крв што се већ помало леди;
Над колевком Земфира пева,
Алеко слуша глас и бледи.

ЗЕМФИРА

Имам старог мужа,
Може да ме реже;
Не бојим се њега
Ни кад огњем жеже.

Презирем и мрзим
И његово име,
Ја другога волим,
Умирем за њиме.

АЛЕКО

Досађујеш ми. Ћути мало.

Не волим дивље песме твоје.

ЗЕМФИРА

Не волиш? Зар је мени стало?
За задовољство певам своје.

Стари, гадни мужу,
Можеш ме и сећи,
Нећеш знати ко је,
Речи нећу рећи.

Млађи је од весне,
Страснији од лета,
И воли ме више
Од целог света.

Љубила сам њега
Ја у ноћној роси,
Смејала се с њиме
Твојој седи коси!

АЛЕКО

Земфира, сад је доста, ћути!

ЗЕМФИРА

Сад схваташ да о другом сневам!

АЛЕКО

Земфира!

ЗЕМФИРА

Слободно се љути!
О теби ја то песму певам.

(Одлази и пева: *Имам старог мужа*
итд.)

СТАРАЦ

Сећам се добро: песму ту је
Спевао свет у даљном крају;
Већ одавно се она чује;
И њом се људи забављају...
У дивљим степама Кагула
Некад је њу у тами шатре
Певала моја Мариула
Успављујући кћер крај ватре.
У уму мом ко сенке снова
Мраче се прошли дани моји
Ал' ће до краја песма ова

У мојој свести да постоји.

Тишина. Ноћ је. Издалека
Ко украс небом месец блуди.
Земфира тихо старца буди:
„Страх ме је, оче, од Алека!
Слушај га, има страшне снове:
Он јеца, уздише и зове.”

СТАРАЦ

Не дотичи га, мирна буди.
Чуо сам како кажу људи
Да сад, у овом часу тамном
Уснулом носи страшну мору
Домаћи дух. Но он пред зору
Одлази некуд. Седи са мном.

ЗЕМФИРА

Он, оче, шапуће: Земфира!

СТАРАЦ

Да, и у сну он тебе жели;
Без тебе њему нема мира.

ЗЕМФИРА

Та страст ме више не весели,
Слободу хоћу, нећу с њиме...
И већ сам... Чујеш? тише, тише!
Он изговара друго име.

СТАРАЦ

А чије?

ЗЕМФИРА

Чујеш? Сад све више
Шкргуће, рида... Страшни снови.
Пробудићу га.

СТАРАЦ

Не, не зови.
Не гони ноћног духа: ђаво
Сам оде; труд је узалудан...

ЗЕМФИРА

Диже се, зове... сад је будан!
Ја идем к њему. – Спавај. Здравно.

АЛЕКО

Где си то била?

ЗЕМФИРА

С оцем својим. Неки је дух у теби био
И мучио те. Ја се бојим
И страшно си ме уплашио...
У сну си јецао, Алеко,
И звао...

АЛЕКО

Стално ми се снило
Ко да је међу нама неко...
То виђење је страшно било.

ЗЕМФИРА

Не веруј снима; то су гатке.

АЛЕКО

Не, ничему што видим, чујем,
Ни сну, ни лажи речи слатке,
Чак ни твом срцу не верујем.

СТАРАЦ

Кажи што уздишеш толико?
Овде су дивни небо, степе,
И ничим није спутан нико;
Слободни људи, жене лепе.
Не тугуј. Шкоди. Шта те боли?

АЛЕКО

Ах, оче; она ме не воли!

СТАРАЦ

Не тугуј, она је још дете.
Не вреди. Мало се разгали:
Ти волиш мучно, с пуно сете,
А женско срце ко у шали.
Гледај, на том далеком своду
Царица неба се весели;
Свој природи у своме ходу
Од свога сјаја она дели.
У облак ту се загледала,
И раскошну му светлост шаље,
А сад је већ пред другим стала
И ускоро ће поћи даље.
Ко да јој нађе пристаниште,

Ко да је спречи да не блуди,
Младоме срцу ко да иште:
Не мењај се и верно буди?
Не тугуј.

АЛЕКО

Каква је пре била!
Како је нежно изнад мене
У дивљем миру ноћи снене
Често по целе часе бдила,
И често ме је разговором
Ил' пољупцима пуним сласти,
Ведрине пуна као дете,
Спасавала од кобне власти
Туробних мисли пуних сете.
А сад се мирим с грозном мором:
У њој за мене нема страсти!

СТАРАЦ

Слушај ме сад, испричаћу ти
О мом животу повест праву;
Збило се ово, што ћеш чути,
Давно, у време кад Дунаву
Још нису претили Московии...
(Мој дух у прошлост с болом плови...)
Тад стрепели смо од султана,
А Будаком је паша владо
С високих кула Акермана.
Био сам млад, и срце младо
Од радости је силне врило;
А коса ми је била врана,
Ниједне седе није било.
Лепотице сам многе знао;
Ал' најлепша је једна била,
Ко сунце ме је засенила,
И најзад сам је својом звао.

Брзо је прошла моја младост
Ко пале звезде светлост кратка,
Но љубавна је моја радост
Још брже прошла без повратка;
Годину једну Мариула
Беше у мом животу бедном.
Крај кагулских смо вода једном
Туђ табор срели. Вест се чула
Да ти чергари страни хоће
Крај нас, у шуми да заноће.
Черге су своје разапели
И крај нас ноћи две провели,
Па отишли са тога места.
И оставивши кћер са груди,
И Мариула с њима неста.
Почивам мирно; зора руди...

Будим се, али поред мене
Одавно нема моје жене;
Зовем и тражим... не, ни гласа.
И заплакала се Земфира
И ја над њоме... Од тог часа
Намрзних жене, немам мира,
И лице слично њеном лицу
Мој поглед више није срео,
И усамљену доколицу
Да делим нисам ни с ким хтео.

АЛЕКО

А што се ниси у том трену
У потеру за њоме дао
И грабљивца и бедну жену
Кинџалом својим исекао?

СТАРАЦ

Ко птица слободна је младост.
Ко може љубав још да спута?
Сваком се редом даје радост,
Не бива ништа по два пута.

АЛЕКО

Ја нисам такав. Драге воље
Не уступам ја своја права.
Осветити се, то је боље.
Свог душманина како спава
Када бих нашо поред мора,
У таласе бих свог злотвора
Незаштићеног одгурнуо...
И пробуђеног од ужаса
Са смехом бих га испратио
И дуго би ми сладак био
Звук тога пада и тог гласа,
Догод би се и одјек чуо!

—

МЛАДИ ЦИГАНИН

Пољуби ме.

ЗЕМФИРА

Не, не смем више!
Време је! муж је љут и зао...

МЛАДИ ЦИГАНИН

Ни збогом још ти нисам дао.

ЗЕМФИРА

Иди, док није дошо... Тише!

МЛАДИ ЦИГАНИН

Састанак кад је?

ЗЕМФИРА

Ове ноћи.
За хумком, тамо, знаш, пред гробом.

МЛАДИ ЦИГАНИН

Обмањујеш ме, нећеш доћи!

ЗЕМФИРА

Ево га, бежи! Бићу с тобом!

Алеко спава. Тешко груди
Притиска страхан приказ један.
Са криком се у тами буди.
Љубомори још увек предан,
Руку пружа у мрак Алеко...
Али Земфира је далеко.
Покривач хладни само ту је.
И скаменила му се душа;
Уздрхтао се диже, слуша,
Ал' више нема шта да чује.
Тишина... Нем је већ од страха.
Леди се, гори, безброј пута,
Из черге излази без даха,
Крај тихих кола страхан лута.
Свуд влада мук; и поља неме;
По небу тихо магле језде,
Необично и мрачно време,
Тек варљиво трепере звезде,
И сјајни траг у роси само
Што некуд у даљину ходи.
Алеко немо иде тамо
Куд злослутна га стаза води.

На крају пута најзад виде:
Бели се гроб пред њим у тами.
Клецају ноге, једва иде,
Колена дрхте, усне бриде,
Предосећање страшно мами.
Иде... наједном – да ли снује?
Две сенке види он пред собом
И сасвим близу шапат чује
Над оскрнављеним гробом.

І ГЛАС

Време је...

II ГЛАС

Чекај...

I ГЛАС

Морам, мили...

II ГЛАС

Не, не, још мало, бар док сване!

I ГЛАС

Не, већ смо дуго овде били.

II ГЛАС

Кад пољубиш ме, дах ми стане.

I ГЛАС

Уништаваш ме... муж је чудан.

II ГЛАС

Још часак...

I ГЛАС

Ако се без жене
Пробуди сада?

АЛЕКО

Већ сам будан.
Не журите се! Куд без мене?
Биће вам добро ту, крај гроба!

ЗЕМФИРА

Ах, бежи!

АЛЕКО

Неће он далеко;
Причекај! Куд ћеш у то доба? Лези!

(Удара га ножем.)

МЛАДИ ЦИГАНИН

Ја умирем...

ЗЕМФИРА

Алеко!
Не, убићеш га! Не са тиме!
Погледај, сав си већ у крви!
Шта чиниш то?

АЛЕКО

Ја нисам први:
Сад уживај ко пре са њиме.

ЗЕМФИРА

Не, доста, више се не бојим!
И нећу ништа да те молим:
Над злочинем те кунем твојим!

АЛЕКО

Умри!

(Убија је.)

ЗЕМФИРА

Ја умирем и волим.
Даницом зарен дан је сјао.
На једном гробу је Алеко
У крви, коју није спрао,
Седео с ножем. Недалеко
Пред њим су била мртва тела.
Страшан је био он у лицу;
Цигански табор уз убицу
Узнемирено већ се збио.
Ископан један гроб је био,
И жене су још, пре опела
Целивале у очи мртве...
Не обзирајући се на друге,
Без речи, скамењен од туге,
Посматрао је старац жртве.
Дигли су млади пар и скупа
Положили у земље крило:
Сахранили су труп до трупа
И пред Алеком то је било...
А када затим земљу неко
У хладни гроб да баца поче,
Немо се погнуо Алеко
И срушио на траву с плоче...

Старац је пришо тад и реко:
„Човече горди, иди сада!
Код нас ваш закон не постоји,

Од њега нико ту не страда,
Шта ће нам крв и јади твоји?
Не кажњавамо смрћу људе.
Али с убицом ко да буде?
Не пристаје наш удес теби,
Слободу хоћеш само себи,
Од гласа твог се коса јежи;
Сви ми смо кротки, добри људи,
Свиреп и зао ти си. Бежи!
Збогом. И мир са тобом буди.”

Он рече то – и табор неста
У степи, даље од тог места
Избравши опет пут на вољу...
И сад су сама кола једна,
С убогим платном, черга бедна,
Још стајала у кобном пољу.
Тако, пре но што зима стигне,
Понеки пут у јутро тмурно,
Када се с поља с криком дигне
Ждралова позних јато журно
И одлеће у места мила –
Погођен смртно кобним зрном,
Остаје један на тлу црном
Опустивши без моћи крила.
Дошла је ноћ: под шатром тамном
Уз огањ нико није бдео;
Нико под овом чергом срамном
До јутра није очи свео.

ЕПИЛОГ

Чаробном снагом звучног склада
У магли мојих успомена
Оживљује за сценом сцена
Из дана радости и јада.
У крају где је мир све ређе,
А ратни метеж чешће био,
Ту, непреступне где је међе
Стамболу Рус обележио,
Где стари орао с две главе
Још изнад прошле шуми славе,
Срео сам идући кроз степу,
Над границама древних хорди
Цигана мирних табор горди –
Смерне слободе децу слепу.
За њиним лењим караваном
По пустињи ја лутах често;
Насићен њином простом храном,
Уз њихов огањ нађох место.
Срећан кад би се путем чуле
Песама њиних ведре риме,
Дуго сам драге Мариуле
Понављао у себи име.
Ал’ мало среће и ту има
Природе децо, међу вама;
И ту, под бедним шаторима
Постоје море, боли срама,
Ни ваша худа уточишта
Дивљина није спасла јада;
Од кобних страсти свуд се страда,
И нас од њих не штити ништа.